

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

16^e Jaargang.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1908

**Nog eens het draagteeken van de voormalige
Schutterij van de Edele Cruys- of Voetboge te
Goes.**

Na het zoo belangrijk en gedocumenteerd artikel, in de 3de aflevering van den 15^{den} jaargang van dit *Tijdschrift* door mej. M. G. A. DE MAN aan het draagteeken der schutterij van de Edele Cruys- of Voetboge te Goes gewijd, scheen over dit onderwerp weinig meer te kunnen worden gezegd. Dat er van het draagteeken eener schutterij, die tot in het laatst der achttiende eeuw in bloei was, nog wel andere exemplaren zouden bestaan dan het eenige aan mej. DE MAN bekende, was niet onwaarschijnlijk. In elk geval zou men voor het vervolg, om de vraag te beantwoorden aan welk schuttersgilde een dergelijk stuk zijn oorsprong mocht zijn verschuldigd, zich niet meer in gissingen behoeven te verdiepen.

Blijkbaar heeft evenwel de studie van mej. DE MAN niet overal die aandacht gevonden, welke daaraan toekomt. Zoo komt nu de „expert” J. SCHULMAN, in zijn Catalogus van de op 24 en 25 Februari a. s. te Amsterdam te houden ver-
koop van de verzamelingen van jhr. SPEELMAN en anderen, het bewijs leveren, dat hij van die studie geen kennis heeft genomen.

Onder n°. 813 van dien catalogus vond ik het volgende:

„813. Amersfoort. Corporation des archers St. GEORGE (Boogschutters van St. JORIS). Mereau oval en vermeil, avec St. GEORGE terrassant le dragon et au revers l'écusson de la ville avec la devise *van ongenuchten vrij* dessous est suspendue une arbalète Mm. 53/54. Travail gravé intéressant du XVIIme siècle. — Unique.

Voir la reproduction.

Provenant de la vente VAN KUYK. La corporation de St. JORIS à Amersfoort tenait ses séances dans le St. JORIS Doelen à présent le Kantongerecht”.

De zinspreuk „van ongenuchten vrij”, zoomede de vijf bloeiende distelstengels, welke blijkens de afbeelding van achter het wapenschild oprijzen, doen het ontwijfelbaar zijn, dat wij hier niet te doen hebben met een stuk van de boogschutters van St. JORIS van Amersfoort, maar met het draagteeken der kruisboogschutters van Goes. Het is in zoover verschillend van het bij het artikel van mej. DE MAN afgebeelde stuk, dat de rand eenigszins anders is en dat de keerzijde hier niet het familiewapen van den schutter, maar de afbeelding van St. JORIS met den draak vertoont. Een stuk dus, dat volkomen beantwoordt aan de omschrijving, gegeven in het zesde van de in 1651 aan het reglement der schutterij toegevoegde nieuwe artikelen.

Hoe de heer SCHULMAN, die van den penning thans geheel dezelfde beschrijving geeft, als waaronder deze voorkomt in zijn catalogus van de op 19 September 1904 onder den hamer gebrachte verzameling VAN KUYK, er toe mag zijn gekomen

in het stuk een Amersfoortschen draagpenning te zien, laat zich wel verklaren. Vermoedelijk heeft het feit, dat er te Amersfoort, zijn vroegere woonplaats, een St. JORIS-doelen bestaat, in verband met den St. JORIS op den penning, een vermoeden gewekt, dat door het wapen met het kruis, dat immers ook het blazoen is der stad Amersfoort, voor den heer SCHULMAN tot zekerheid werd.

Afgezien van de omstandigheid, dat de zinspreuk voor dit geval elken twijfel buitensluit, mag de opmerking niet achterwege blijven, dat in tal van plaatsen schutterscolleges bestonden, die zich onder het patronaat van St. JORIS hadden gesteld. St. JORIS en St. SEBASTIAAN zijn nu eenmaal de uitverkoren patroons van alle schutters. Het bestaan van een St. JORIS-doelen te Amersfoort geeft dus geenerlei aanleiding om bij een draagteeken, waarop St. JORIS is afgebeeld, aanstonds aan deze stad te denken.

Het wapen met het kruis geeft evenmin een vingerwijzing naar Amersfoort. Wel voert ook deze stad een kruis in haar wapenschild, maar dit is met andere plaatsen eveneens het geval; men denke b. v. aan Zwolle, dat in blauw een zilver kruis voert, terwijl bij Amersfoort het veld zilver, het kruis rood is. Er was te minder reden om hier nu juist aan Amersfoort te denken, omdat op het blazoen, dat den te verkoopen penning siert, de kleuren niet zijn aangegeven. In de zeventiende eeuw was dit trouwens nog geenszins algemeen gebruikelijk; maar al te veel wordt tegenwoordig uit het oog verloren, dat de arceeringen, op wapens uit dien tijd aan-

gebracht, veelal niet ten doel hebben de kleuren aan te geven, maar alleen strekken om de verschillende figuren beter te doen uitkomen.

Zelfs al zou de arceering van het wapen op den penning volkomen overeenstemmend zijn geweest met de kleuren van het Amersfoortsche wapen, dan zou dit nog geen reden hebben mogen zijn om het stuk op naam van de Amersfoortsche schutters te stellen. Vooreerst met het oog op hetgeen ik zoeven opmerkte over de beteekenis van arceeringen op wapenafbeeldingen uit de zeventiende eeuw. En in de tweede en voornaamste plaats, omdat, zooals een „expert” als den heer SCHULMAN toch niet onbekend kan zijn, het kruis (rood op zilver veld) het wapen is, dat aan St. JORIS wordt toegekend. 1) In het wapenschild ligt daarom evenmin als in de afbeelding van den heilige de minste toespeling op — of aanduiding van — de plaats, waar de schutterij gevestigd was; beide leeren ons niets anders dan dat wij te doen hebben met een vereeniging, welke St. JORIS als schutspatroom had. De nadere aanduiding van die vereeniging ligt uitsluitend in de zinspreuk en de distelbloemen. Hoe de Goessche schutters er toe kwamen zich dit zinnebeeld te kiezen, wordt in de studie van mej. DE MAN niet opgehelderd en valt dus blijkbaar uit de nog aanwezige papieren der schutterij niet af te leiden. De vereeniging van het wapen van Engeland's bescherm-

---

1) Ten onrechte wordt op blz. 76 van JAN H. JUNIUS' „*Heraldiek*” het St. GEORGE-kruis beschreven als een wit kruis op een rood veld. Het veld is zilver en het kruis rood.

heilige met de nationale bloem van Schotland is zeker eigenaardig, terwijl voorts de steke-
lige distelplant — op een der nader te bespreken
exemplaren van het draagteeken zijn de stekels
duidelijk afgebeeld — niet wel schijnt te passen
bij de spreuk „van ongenuchten vrij”.

Behalve het door mej. DE MAN bekend geworden
exemplaar van den heer J. A. FREDERIKS en het
thans ontdekte exemplaar van de auctie-SCHULMAN,
bestaan er voor het minst nog twee exemplaren
van het draagteeken der Goessche Kruisboog-
schutters, beide in mijne verzameling.

Van deze stukken moge de beschrijving hier
eene plaats vinden.

Beide zijn zij ovaal, gegraveerd en omgeven,
het eerste door een kabelrand, het tweede door
een koordrand, welke zoowel onder als boven in
een oog uitloopt; aan het oog beneden hangt een
voetboog; aan het bovenste oog bevindt zich bij
den tweeden penning een ring.

De eerste penning, die 11 gram weegt, is geheel
zilver verguld en vertoont aan de voorzijde het
zinnebeeld der schutterij, bestaande uit een wapen,
waarin zich op een horizontaal gearceerd veld
een kruis vertoont; achter den bovenrand van het
wapen rijzen vijf distelstengels op, aan het uit-
einde van elk waarvan zich een bloem bevindt,
terwijl op een fladderend lint, dat een deel
van de stengels bedekt, het devies staat: VAN
ONGENUCHTEN VRY. Aan weerszijden van het wapen
zijn ter vulling van de ledige hoeken bladversie-
ringen aangebracht.

De keerzijde vertoont een gevierendeeld wapen; in het eerste en vierde kwartier eene figuur, welke zich het best laat omschrijven als een ineengestrengelde dubbele S met een korte horizontale streep door het midden; in het tweede kwartier een burcht; in het derde drie klaverbladen, geplaatst 2 en 1. Het schild is gedekt door een half aanzienenden helm met dekkleeden en als helmteeken de burcht uit het tweede kwartier.

De tweede penning is bijna een gram lichter dan de andere. Hij is van zilver; alleen de voorzijde, alsmede de rand, de ring en de voetboog zijn verguld.

De voorzijde geeft wederom het zinnebeeld der schutterij te aanschouwen. De uitvoering is echter veel minder artistiek dan bij het eerste stuk, dat trouwens ook de exemplaren van den heer FREDERIKS en van de auctie-SCHULMAN in sierlijkheid ver overtreft. Het veld van het wapenschild is gestippeld, het kruis staat los in het schild. Het lint waarop de spreuk staat: VAN ONGENVCHTE VRI, is aan weerszijden van het schild naar omlaag gebogen.

De keerzijde vertoont ook hier het wapen van den schutter. In een horizontaal gearceerd schild een springend hert. Schildhouders, rechts een leeuw, links een griffioen, alles op een arabesk. Het schild is gedekt door een kroon met drie bladeren en twee driehoeken elk van drie paalen.

Wie de schutters waren, aan wie deze beide parures hebben toebehoord, is niet met volstrekte zekerheid bekend. Mej. DE MAN, aan wie ik de

vrijheid nam daarover te schrijven, had de groote goedheid met den heer VON BRUCKEN FOCK van gedachten te wisselen. Maar ook deze groote kenner van Zeeuwsche geslachten kon, met een deel van de ledenlijst der schutterij in de hand, mijne vraag niet met stelligheid beantwoorden. Naar zijne gissing zou het gevierendeelde wapen dat zijn geweest van DIGNUS VERBURG, die in 1663 als schutter werd ingeschreven. Aangezien ook de wijze van bewerking van dezen fraai gegraveerden penning wijst op het midden der zeventiende eeuw, komt mij deze gissing zeer aannemelijk voor. De andere penning is van jongeren datum; de gravure van het wapen wijst op de eerste helft der achttiende eeuw. Een springend zilveren hert op een blauw veld werd o. a. gevoerd door het geslacht VAN OSSENBERG. Ik vermoed daarom, dat het draagteeken heeft toebehoord aan Mr. FRANÇOIS LOUIS VAN WEVORT VAN OSSENBERGH, die in 1712 onder de leden van het schuttersgilde werd opgenomen en volgens de ledenlijst in 1752 overleed. Hij werd in 1720 benoemd tot schepen van Goes, welke betrekking hij ook in 1722 en 1723 bekleedde, totdat hij in laatstgenoemd jaar geroepen werd tot den post van rekenmeester van Zeeland.

BEELAERTS VAN BLOKLAND.

's-Gravenhage.